

چرخ آینده: ناشناخته؛ اما پر کاربرد و راهگشا در ارتقای سلامت جامعه*

سعید امینی^۱، رضا دهنویه^۲

سر مقاله

چکیده

واژه‌های کلیدی: ارتقای سلامت؛ مدیریت؛ آینده پژوهی.

پذیرش مقاله: ۹۳/۱۰/۲۲

دریافت مقاله: ۹۳/۱۰/۶

ارجاع: امینی سعید، دهنویه رضا. چرخ آینده: ناشناخته؛ اما پر کاربرد و راهگشا در ارتقای سلامت جامعه. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۴؛ ۱۲(۳): ۲۷۳-۲۷۵.

مقدمه

متولیان بهداشت و درمان کشور به طور روزمره با تهدیدهای سلامتی متعددی در سطوح مختلف محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مواجهه هستند. بیماری‌های نوپدید و باز پدید، تغییر سبک زندگی، تغییرات آب و هوایی و سایر مسائل، سلامتی انسان‌ها را تهدید می‌کنند. برای برخورد مناسب با این تهدیدها لازم است از طریق بررسی روند پیدایش، شکل‌گیری و توسعه آنها به شناسایی تاثیرات بالقوه اشان در حوزه سلامتی پرداخت و با مدیریت درست، از آن به عنوان فرصتی برای ارتقای سلامتی مردم استفاده کرد.

پژوهش‌های آینده‌نگاری از طریق روی هم نهادن افکار و دیدگاه‌ها می‌توانند در این زمینه بسیار راهگشا باشند. روش‌های آینده‌نگاری را می‌توان به روش‌های تعمیم یابنده (تحلیل روند، سری‌های زمانی، رگرسیون، اقتصاد سنجی و شبیه سازی)، روش‌های اکتشافی (تحلیل ریخت شناختی، درخت ارتباط، نقشه برداری ذهنی و چرخه‌های آینده)، روش‌های الگوسازی (تحلیل شباهت، تحلیل توالی‌های فناوری، تحلیل ذی نفعان و تحلیل ساختاری)، روش‌های مشارکتی (دلفی، تحلیل تاثیر متقاطع، گروه‌های متمرکز)، روش‌های هنجاری و سناریونویسی تقسیم‌بندی نمود (۱). مطالعاتی که از چرخ آینده استفاده کرده‌اند آن را به عنوان یک ابزار مفید در ایجاد سناریوهای آینده معرفی کرده‌اند. اما

بیشترین استفاده از این روش در مطالعات دانشگاهی بوده است و برای کمک به دانشجویان در به تصویر کشیدن نتایج روندهای آینده بکار رفته است (۲). در مطالعه‌ای توسط Haas و Martin از روش چرخ آینده به عنوان یک روش بحث گروهی استفاده شده است تا اعضای گروه به طور نظاممند در خصوص عواقب آینده یک تصمیم تفکر نمایند (۳). در مطالعه دیگری از چرخ آینده برای پیش بینی آینده بهداشت حرفه‌ای استفاده شده است (۴).

پژوهش‌های آینده‌نگاری روز به روز از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود و محققان کشورمان نیز به این مطلب توجه ویژه‌ای نموده‌اند بطوریکه فقط در خصوص نظریه زمینه‌ای (grounded theory) با یک بررسی ساده اینترنتی متوجه می‌شویم که پژوهشگران داخلی زیادی در حوزه علوم پزشکی از این روش تحقیقاتی استفاده کرده‌اند (۵). مطالعات چرخ آینده (future wheels) با وجود قرابت بسیار زیادی که با نظریه زمینه‌ای دارد و از کاربردهای بسیار زیادی نیز برخوردار

۱. دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، مرکز تحقیقات مدیریت

ارائه خدمات سلامت، پژوهشکده آینده پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی

کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسؤول) Email: sa_536@yahoo.com

۲. استادیار، مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، پژوهشکده آینده پژوهی در

سلامت دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران و عضو کمیته ارزیابی فناوری

سلامت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران

جدیدی مطرح نمی‌شود و در اینجا است که باید مرحله اصلی و نهایی پژوهش را آغاز نماییم: در نظریه زمینه ای تبیین نظریه و در چرخه آینده تبیین علل و راهکارها. با بررسی دقیقتر این دو رویکرد متوجه می‌شویم که هر دو رویکرد می‌خواهند یک موضوع را مطرح کنند و آن هم ارائه راهکاری برای آینده است. در مطالعات مختلف بیان شده است که نظریه زمینه‌ای بصورت استقرایی از داده به نظریه منتهی می‌شود و در چرخ آینده بصورت قیاسی از سؤال پژوهش به علل می‌رسیم. شاید در نگاه اول به این نتیجه برسیم که در چرخ آینده از سؤال پژوهش به نتایج مختلفی می‌رسیم اما در این رویکرد نیز در نهایت راهکارهای عملی استخراج می‌شود که می‌تواند راهگشای مشکلات و مسائل جامعه باشد. بنابراین مطالعات چرخ آینده را نیز می‌توان در گروه مطالعات استقرایی دسته بندی نمود نه قیاسی.

بخش بهداشت و درمان با روش چرخ آینده بیگانه نیست بطوریکه وقتی کارشناسان مرکز بهداشت شهرستان یا پرستاران یک بیمارستان در خصوص بررسی یک موضوع گرد هم جمع می‌شوند و با بارش افکار تمام نظریات و دیدگاه‌های خود را در خصوص عواقب احتمالی یک موضوع روی هم می‌گذارند و شقوق مختلف آن را بررسی می‌کنند و احتمالا راه کارهایی را نیز پیشنهاد می‌کنند در واقع ناخودآگاه از چرخ آینده استفاده کرده‌اند فقط با این تفاوت که کار خود را بر مبنای علمی انجام نداده‌اند.

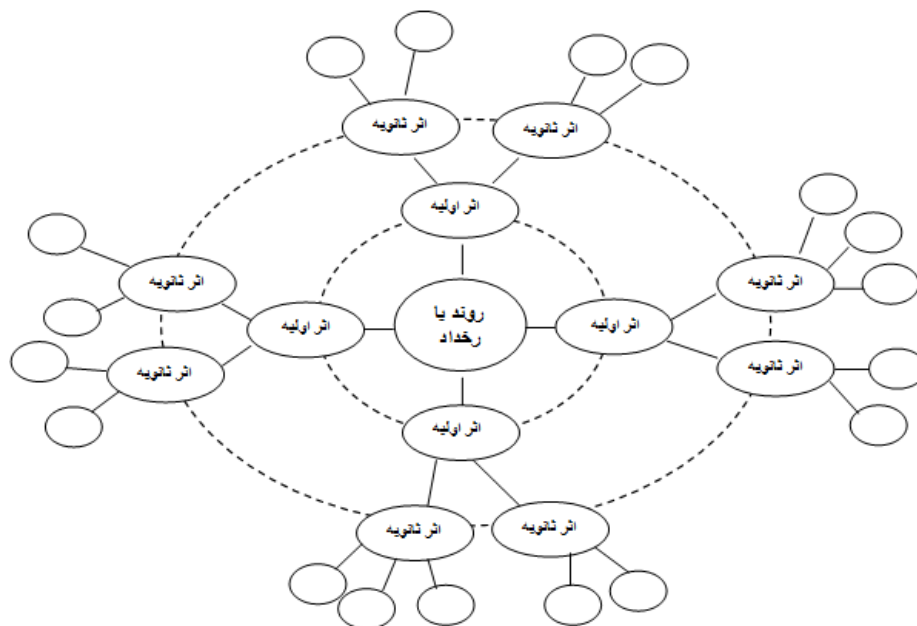
نتیجه‌گیری

دست اندرکاران بهداشت و درمان از طریق آشنایی با مطالعات چرخ آینده می‌توانند به آینده پژوهی روندهای فعلی بپردازند و دید بسیار واضح‌تری از آینده بدست آورند و از بروز عواقب ناگوار در آینده جلوگیری کنند. از طریق روش چرخ آینده می‌توان زمینه‌های سرمایه گذاری را نیز شناسایی کرد و از هدر رفتن سرمایه‌های ملی جلوگیری نمود.

است مورد توجه کمی قرار گرفته است که شاید علت آن آشنایی کم محققان داخلی با این شیوه پژوهش باشد، این در حالی است که چرخ آینده به عنوان مبنایی برای تفکر بیشتر، بررسی سیستماتیک و همچنین برای کاربرد تکنیک‌های دیگر بررسی آینده می‌تواند بسیار مفید واقع گردد. با بررسی دقیق این دو تئوری متوجه می‌شویم که هر دو نظریه یک مفهوم را به شیوه‌های متفاوت بیان می‌کنند. روش چرخ آینده، بطور هوشمندانه آینده را بررسی نموده و باعث ایجاد و توسعه استراتژی‌هایی برای حداقل نمودن ریسک و کاهش تاثیر بحران می‌شود (۴). Glenn بیان نمود که چرخ آینده یک روش طوفان مغزی است که برای سازماندهی ایده‌ها در خصوص آینده بکار می‌رود (۶). ایشان بیان نمود که چرخ آینده بیشتر برای موارد زیر بکار می‌رود:

- ۱- تاثیرهای احتمالی روندهای فعلی یا رخدادهای بالقوه آینده
- ۲- سازماندهی افکار مربوط به روندها یا رخدادهای آینده
- ۳- نمایش ارتباطات متقابل پیچیده

در چرخ آینده از سؤال پژوهش به علل و راهکارهای آن می‌رسیم و به محققین اجازه می‌دهد که نتایج اولیه و ثانویه رخدادهای شناسایی شود (شکل ۱). بوسیله این رویکرد فرصت‌ها و مشکلات بالقوه، بازارهای جدید، محصولات و خدمات شناسایی می‌شوند و تاکتیک‌ها و استراتژی‌های گوناگون ارزیابی می‌شوند. در رویکرد نظریه زمینه‌ای نمونه‌گیری از گروه هدف و پرسیدن سؤال تا زمان اشباع ادامه می‌یابد بطوریکه افراد نمونه دیگر مطلب جدیدی به مطالب قبلی اضافه نمی‌کنند و در صورت تکرار نمونه‌گیری موضوع جدیدی شناسایی نمی‌شود. موارد تا جایی افزوده می‌شوند که دیگر بینش و بصیرتی افزوده نگردد و پژوهشگر متوجه شود که دیگر چیز تازه‌ای کشف نمی‌شود (۷). در چرخ آینده نیز طوفان مغزی تا زمانی ادامه می‌یابد که برآیند فکری افراد دیگر موضوع جدیدی را شناسایی ننماید. به عبارت دیگر در چرخه آینده و نظریه زمینه‌ای به جایی می‌رسیم که دیدگاه

شکل ۱: مفهوم زیربنایی چرخه‌های آینده

References

1. Pesonen HL, Ekvall T, Fleischer G, Huppel G, Jahn C, Klos ZS, et al. Framework for scenario development in LCA. *The International Journal of Life Cycle Assessment* 2000;5(1):21-30.
2. Deal WF. Making the Connection: Technological Literacy and Technological Assessment. *The Technology Teacher* 2002;61(7):16.
3. Haas RC, Martin S. Play and learn team building. *Hospital materiel management quarterly* 1997; 18(4):44-50.
4. Benckendorff P. Envisioning sustainable tourism futures: An evaluation of the futures wheel method. *Tourism and Hospitality Research* 2008;8(1):25-36.
5. Hashemian M, Falahi A, Gharibi F, Falahi P. Explaining process of dental caries from women's viewpoint: study with grounded theory approach. *Journal of School of Public Health and Institute of Public Health Research* 2014; 11(4):65-84.
6. Glenn J. Futurizing Teaching vs. Futures Courses. *Social Science Record* 1972; 9(3):26-29.
7. Flick U. *An introduction to qualitative research*. New York: Sage; 2009.